

PÁTÁ SEMINÁRNÍ HODINA

Stuttgart, 26. srpna 1919

Cvičení výslovnosti. Rozsazení podle letor umožňuje diferencovaný přístup k dětem. Melancholické. Temperament, reinkarnace, dědičnost. Národní letora a jazyk. Temperamenty a vyučování cizím jazykům. Jak reagovat na projevy uličnictví.

Rudolf Steiner

Rudolf Steiner: Je opravdu velmi důležité, abychom souběžně také trochu pečovali o zřetelnou mluvu. Má to jistý vliv, jistý účinek. Je to tak, že jsem před časem při jiné příležitosti zformuloval některé věty, které jsou sestaveny méně se zřetelem k tomu, aby dávaly nějaký obzvlášť hluboký smysl, jako k tomu, aby jimi člověk uvedl orgány mluvy do pohybu způsobem skutečně organickým, a také všestranně. Chtěl bych teď, abyste bez jakéhokoli ostychu dali tyto věty kolovat a každý je opakoval. Tím, že budeme častěji cvičit takovéto věty, budeme svá mluvidla činit pružnějšími, budeme jimi provádět jakýsi tělocvik. Paní dr. Steinerová bude ty věty předříkávat tak, jak by měly znít, a já poprosím jednotlivé účastníky, aby ty věty po ní opakovali. Ty věty nejsou sestaveny k tomu, aby jim člověk rozuměl, nemají dávat určitý smysl, nýbrž mají sloužit tělocviku orgánů mluvy.

Dám lék tvým tónům
ať svět v nich bouří

Při skutečné konverzaci by se to tak nevyslovovalo, ale teď se pokuste vložit se do každé slabiky a pronášet jedno písmeno po druhém.

Nyní nynej no nemel mi můj milý

To n se stále vrací, ale v jiných spojeních, a orgán mluvy si při tom zacvičí správným způsobem. Dlouhé í, krátké i!

Radomír rorýsi reci dvůr rytíř

Tak si orgány správně zatělocvičí!

Doporučoval bych vám: Věnujte obzvláštní pozornost tomu, abyste se doslova vkládali do hlásek, do slabik, přímo do nich vrůstali, abyste opravdu pozorně sledovali toto zřetelné vrůstání, abyste si přitom byli vědomi, že vyslovujete každou hlásku. Každou hlásku pozvedáte do vědomí. V tom je přece ta slabina, kterou lidé mají velmi často, když mluví, že přeskakují hlásky, zatímco mluva je určena k tomu, aby jí bylo rozuměno; a měla by znít spíše tak, že člověk zpočátku zdůrazňuje jaksi karikované slabiky, které vůbec nemají přízvuk. Herci se cvičí, aby neříkali jedenkrát“, „razjížd’-ka“, nýbrž „jedenkrát“, „roz/rřďka“. Tedy vyslovovat každé písmeno vědomě!

Bude dokonce dobře, budete-li provádět, i když ne pravidelně, takové procedury jako Démostenés. Víte přece, když už mu to vůbec nešlo, tak si kladl na jazyk kamínky a cvičením tak zesílil svůj hlas, že přehlušil hučení řeky, aby si osvojil mluvu, s jakou by ho Athéňané mohli slyšet.

Teď bych prosil slečnu B., aby nám přednesla tu záležitost temperamentů. Protože chceme, aby naše vyučování bylo orientováno na jednotlivce, proto je správné, že věnujeme tak velkou péči právě základním otázkám temperamentů. Je přirozené, že když máme třídu, nemůžeme svou práci individualizovat se zřetelem na každé dítě. Ale velmi svou práci zindividualizujeme tím, že budeme mít na jedné straně, řekněme, děti flegmatické a melancholické, na druhé straně sangvinické a cholericke, a že budeme zapojovat v živém střídání hned ty, hned ony, že se hned obrátíme ke skupině jedné letory, a zase v odpovědích dáme slovo těm druhým, k jedněm že budeme mluvit toto, k jiným něco jiného. Tím dojde ve třídě samočinně k individualizaci.

B. pojednává souhrnně o temperamentech a přístupu k nim.

Rudolf Steiner: Tak jste to tedy vypracovala. Co jste nám tady pověděla jako formou rozmluvy, to jste provedla velmi pěkně. Ale snad jste to přece poněkud přehnala, když přímo tvrdíte o melancholické letoře, že má sklon k vyložené zbožnosti. Chybí tady jenom to maličké slůvko „často“. Ale rozhodně se také může přihodit, že se bude melancholická vloha u dětí zakládat na vyloženém sobectví, a že v tom nebude ani trošku nějaký nábožný sklon. U dospělých budeme slůvko „často“ moci vypustit; u malých dětí je melancholická letora velice často maskou vyloženého sobectví. - Melancholické děti jsou často závislé na počasí, také se nám počasí v melancholických dětech ohlašuje. Sangvinické děti závisejí taky na počasí, ale náladou, spíše duševně, kdežto melancholické děti na něm závisejí spíše podvědomě tělesně. Kdybych chtěl tuto otázku prohovořit zevrubně z duchovně-ného hlediska, musel bych vám ukázat, jak se jmenovitě dětský temperament zařazuje do karmy, jak v dětském temperamentu vychází doopravdy najevo něco, co se dá označit za důsledek zážitků z minulého života na Zemi. Vezměte konkrétně člověka, který se v jednom životě musí velmi silně zajímat sám o sebe. Prostě tím, že žije osaměle, je nucen se zajímat sám o sebe. Protože se musí velmi často zabývat sám sebou, dostává se obzvlášť znatelně do situací, kdy ve svém tělesném ustrojení formuje a přivádí k účinnosti svůj duševní prvek, donucen k tomu okolnostmi; a pak si do příští inkarnace přináší tělesnost velmi silně vymodelovanou pro vztah k vnějšímu světu. Stane se z něho sangvinik. Tak se může stát, že když byl někdo v určité inkarnaci nucen k osamělosti a když by v důsledku toho zaostával, že to v příští inkarnaci vyrovná tím, že je pak sangvinikem, který dovede věnovat všemu pozornost. Uvědomme si, že karmu nesmíme chápat morálně; musíme ji chápat příčinně. Že se z někoho může stát sangvinik, odkázaný na pozorování vnějšího světa, to přece může být velmi dobrým přínosem pro život, pokud to prošlo správnou výchovou; protože temperament souvisí význačnou měrou s obecnými předpoklady lidské bytosti, lidského niterně-citového prožívání.

T. se táže, co je příčinou posunu temperamentu v průběhu života od mládí k dospělosti.

Rudolf Steiner: Vzpomeňte si na cyklus přednášek, který jsem jednou proslovil v Kasselu, „Janovo evangelium v poměru k ostatním třem evangeliím“; tam byste našli poznámky o vztazích dítěte k rodičům. Najdete tam výklad o tom, jak ve fyzickém těle a v já se velmi silně udržuje vliv otcovského principu, jak v éterném a astrálním těle převládá princip mateřský. Goethe to tušil, když pronesl ten krásný výrok:

Otec mi dal můj vnější vzhled - *to, co se vztahuje k fyzickému tělu* a schopnost k vážné práci, - *co se vztahuje k já*

maminka usměvavý vzlet - *co je spjato s éterným tělem* a lásku k fabulaci - *co je spjato s astrálním tělem*.

V těch slovech je vlastně uložena docela mimořádná moudrost. Vidíte, že to, co je v člověku, je vlastně podivuhodným způsobem smícháno. Člověk je prostě bytost náramně složitá. Mezi jástvím a fyzickým tělem je určité spříznění, právě tak mezi éterným a astrálním tělem. Během života proto může přecházet jedno do druhého. U melancholického temperamentu tedy přechází například převaha jáství do převahy fyzického těla. A u cholera dochází dokonce k přeskočení dědičnosti a k přechodu z mateřského prvku do otcovského, protože převaha astrality přechází v převahu jáství.

U melancholického temperamentu dítěte převládá já, u dospělého fyzické tělo. U sangvinického temperamentu dítěte převládá tělo éterné, u dospělého astrální. U flegmatického temperamentu dítěte převládá fyzické tělo, u dospělého éterné tělo. U choleraického temperamentu dítěte převládá astrální tělo, u dospělého já.

Je to tak, že se budete správně dívat na takové věci, jenom když se přísně přidržíte zásady, že se věci nedají stavět jedna vedle druhé, tím méně, čím výše se dostanete do duchových oblastí.

J.: Podobný přechod bychom našli v pořadí osob v seznamu osob ve „Strážci prahu“ a v „Procitnutí duší“.

Rudolf Steiner: Tam jde o proměnu, která může v každém případě odpovídat skutečností. Ta mysteriální dramata musíte brát tak, že je budete vnímat co nejméně teoreticky. Nemohu vám podat vůbec žádnou informaci, pokud je otázka položena teoreticky, protože jsem ta dramata měl před sebou prostě jenom tak, jak je vidíte na jevišti, ryze věčně. Ty osoby jsou všechny vzaty pouze ze skutečnosti. Nedávno jsem při jisté příležitosti mluvil 5) o tom, že Felix Baldé skutečně existoval, v obci Trumau, a onen starý švec, který ještě znal toho původního Felixe Balda, se jmenuje Scharinger, z Múchen- dorfu. Také tam Felix ještě žije v tradici. Tak jsou všechny ty postavy, které nacházíte v mých mystériích, jednotlivé skutečné osobnosti.

N.: Když se mluví o temperamentech národů, dá se pak také mluvit o příslušnosti jednotlivce k temperamentu jeho národa? - A dále: Obráží se temperament národa v řeči?

Rudolf Steiner: To první je správné, to druhé ne docela. O národním temperamentu je možné mluvit v reálném smyslu. Národy mají skutečně své temperameny, avšak jedinec se může dobře vyčleňovat z národního temperamentu, ten nepředurčuje duševní založení individua. Musíme se mít na pozoru, abychom snad nechtěli ztotožňovat individualitu jedince s temperamentem celého národa. Bylo by například úplně chybné, kdybychom některého Rusa, jako dnešního jedince, ztotožňovali s temperamentem ruského národa. Ten by byl melancholický, kdežto jednotlivý Rus sám snad bude dnes spíše sangvinický. Každý má možnost dospět k vlastnímu temperamentu.

Ráz národního temperamentu se obráží dokonce i v jednotlivých jazycích. Můžeme proto plným právem tvrdit, že jazyk jednoho národa je takový, druhého takový. Můžeme říkat: Angličtina je naveskrz flegmatická, a řečtina v nejvyhraněnějším smyslu sangvinická. Takové věci se rozhodně dají vyslovit jako označení reálných skutečností. Němčina má - jako je v německém živlu často dán jakýsi střed - velmi silné melancholické a velmi silné sangvinické rysy. To můžete vidět tam, kde má němčina možnost se projevit ve své základní podobě, jako zejména v řeči spíše filosofické.

5) Viz přednáška z 22. června 1919 v GA 192 a 3. kapitola v GA 28.

Připomněl bych, jakou jedinečnou filosofickou řeč razil *Fichte*, a pak některá místa v *Hegelově „Estetice“*. Tam objevíte, že základní charakter němčiny se tam projevuje obzvlášť zřetelně.

Duch italského národa má zvláštní příbuzenství se vzduchem; francouzského zvláštní souvislost se vším tekutým; duch angloamerických národů, jmenovitě anglického, souvislost se vším pevným, duch amerického národa pak dokonce s tím, co je pod zemí, totiž se zemským magnetismem a zemskou elektřinou. Duch ruského národa má potom spojitost se světlem, ale se světlem odraženým zemí, rostlinami. Duch německého národa s teplem, o němž si hned uvědomíte, že má dvojitý charakter: totiž vnitřní a vnější, teplo krve a teplo atmosféry. Taky si tady hned uvědomíte polaritu, a objevíte ji i v přiřazení k těmto elementárním stavům. I tady nacházíme tu polaritu, tu rozpolcenost německého charakteru, která je tedy obsažena ve všem.

Otázka: Smějí děti něco vědět o rozdělení na jednotlivé temperamenty?

Rudolf Steiner: To je to, co musíme udržovat za kulisami. Velmi mnoho na tom záleží, aby učitel si byl taktně vědom, co musí udržovat za kulisami. Všecko, o čem tady mluvíme, má sloužit tomu, aby to učiteli dodávalo autoritu. Kdyby se prozradil, neprošel by!

Žáci se nemají rozsazovat podle svých výkonů. Neohlížet se na přání žáků, zdali by mohli jednou sedět vedle sebe: právě to je užitečné.

Otázka: je možné rozsazovat i starší žáky podle temperamentů?

Rudolf Steiner: Ano, dokonce až do vysoké školy; ale po 25. roce už toho není zapotřebí. Také by vás v tom pak neposlechli.

L. se ptá: Je nějaká souvislost mezi temperamenty a volbou jazyků pro děti různého temperamentu?

Rudolf Steiner: Teoreticky by to bylo dokonce správné, ale za dnešních poměrů se nedoporučuje k tomu přihlížet. Nenaskytne se vám ani možnost, abyste přihlíželi pouze k tomu, co je správné jen a jen podle vloh dítěte, musíte přihlížet k tomu, že dítě se má prosadit v životě, a k tomu, abyste mu dali to, co k tomu potřebuje. Kdyby mělo v nejbližší době vyjít najevo, že velmi mnoho německých dětí nemá předpoklady pro osvojení angličtiny, tedy by bylo dobře této slabosti neustupovat. Právě ti, kdo dávají najevo takovou slabost, ti by potřebovali angličtinu jako sůl.

Následuje rozprava o úkolu ze včerejška: že celá třída, navedena jedním žákem, se dopouští velkého uličnictví, že například plivají na strop. Zazní několik názorů o tom.

Rudolf Steiner do toho příležitostně zasahuje svými poznámkami: Směřování k tomu, aby se taková věc stala pro děti nudou, takže pak samy přestanou v ní pokračovat, to už je něco docela účelného.

Musíme pokaždé rozlišovat, zdali se něco děje ze zlomyslnosti nebo z rozpustilosti. Něco bych rád poznamenal: Ani nejlepší učitel nezabrání tomu, že v jeho třídě dojde k uličnictví. Ale když se toho zúčastní celá třída, bývá asi většinou vinen učitel. Když není vina na učiteli, bude vždycky část žáků na jeho straně a bude držet s ním. Jenom když je učitel vinen, pak se spustí celá třída.

Když však dojde k poškození nějaké věci, bude přece jenom správné, že je třeba to dát do pořádku. Samy děti to musí dát do pořádku, ale svou vlastní činností, ne pouze tím, že něco zaplatí. Můžeme přece využít neděle nebo dvou, tří nedělí k tomu, aby to daly do pořádku. Potom je jistě pravda, že dobrým prostředkem, abychom něco dovedli ad absurdum, je také

humor, zvláště u drobných nezbedností. Ale tady bylo u toho celého ve hře navádění. Dal jsem tuto úlohu, aby bylo vidět, jak se dá zasáhnout při něčem, co vzešlo z navádění. Tady musíme přihlížet k předpokladu takového případu.

Abych poukázal na to, co je podstatné, povím vám jednu skutečnou událost. Ve třídě, kde docházelo často k takovým věcem a učitelé si už nevěděli rady, tam se stalo, že jeden z chlapců, kterému mohlo být tak deset až dvanáct let, vylezl o přestávce na katedru a řekl: „Vážení páni uličníci, to se nestydíte provádět stále znova takovéhle věci? Uvažte přece, že byste všichni zůstali dočista hloupí, kdyby vás učitelé nic nenaučili.“ - To mělo největší účinek.

Z tohoto případu se můžeme přiučit tomuto: Když se vyskytne situace, že z návodu jednotlivce nebo několika málo dětí začne většina třídy provádět něco takového, pak se dá asi čekat, že zase pod vlivem několika málo žáků bude možné dát takovou věc do pořádku. Jestliže tu jsou někteří, kteří to podnítli, budou tu jiní, dva nebo tři, kteří dokážou říci třídě své mínění. Většinou se ve třídě vyskytují vůdčí typy. Proto by měl učitel vyhledat dva nebo tři takové vůdčí typy; musel by zorganizovat rozhovor se dvěma nebo třemi, které bude považovat pro takový rozhovor za vhodné. Těm by musel objasnit, jak přece taková věc znemožňuje vyučování, a jak by oni si museli toto uvědomit a uplatnit svůj vliv na třídu. Ti potom budou mít stejně velký vliv jako ti původní podněcovatelé a budou to moci objasnit svým spolužákům. Musíme prostě u takové věci počítat s tím, jak působí děti jedny na druhé. Jde tady především o vyvolání citů, které způsobí, že děti budou ochotny od takové věci upustit. Hrubý trest ze strany učitele by samozřejmě způsobil leda strach nebo něco podobného. Nevyvolal by city, které vedou k polepšení. Učitel by si jistě měl udržet vnitřní rovnováhu a zachovat se pak objektivně. Tím nemá být řečeno, že by neměl sám vystupovat jako autorita. Může klidně říct: „Bez učitele byste se nic nenaučili a zůstali hloupí.“ Učitel by neměl být natolik skromný, že by si netroufal pohovořit s tou trojicí žáků, kteří by měli vystoupit v jeho smyslu. Ale trest by měl určitě nechat vykonat tyto spolužáky, prostě tím, že vyvolají u svých kamarádů pocit zahanbení. Tím bude apelovat na cit, nikoli na úsudek. Když se ale stane, že učitel bude mít opětovaně celou třídu proti sobě, pak musí hledat vinu sám u sebe. Notný díl uličnictví se zakládá na okolnosti, že se děti nudí a nemají vztah k učiteli. Když nejde o příliš zlou věc, je také dobré, když učitel začne sám dělat to, co dělají žáci; třeba když děti bručí, že řekne: „To je toho, bručet dovedu já taky“, když tedy s tou věcí zachází takříkajíc homeopaticky. Chovat se homeopaticky je v mravní výchově něco mimořádně dobrého. Také je dobrá metoda prostě odvést zájem na něco jiného. Nikdy bych ale neapeloval na ctižádost žáků.

Celkem vzato nebudeme mít mnoho příležitostí, abychom si naříkali na taková uličnictví. Když svěříme nápravu uličnictví ve třídě samotným spolužákům, působíme na cit, abychom tím zase pozvedli porušenou autoritu. Když jeden z žáků zdůrazní vděčnost, kterou je třeba chovat k učiteli, tedy se tím zase napravuje autorita.

Půjde o to vybrat správné děti. Učitel musí znát svou třídu a najít ty, kteří by pro takové posláni přicházeli v úvahu. Kdybych měl já vyučovat v některé třídě, mohl bych se toho odvážit: Pokusil bych se vylovit samotného strůjce takové lumpárny a přimět ho, aby huboval, aby ze všech sil huboval na tu věc, a nedal bych ani trochu najevo, že on je sám tím pachatelem. Pak bych tu záležitost rychle ukončil, aby zůstal ještě zbytek nejasnosti, a uvidíte, že právě při takovém zbytku nejasnosti, který při tom zůstane, by se leččeho dosáhlo. Pohnout takového rošťáka, který měl v té věci prsty, aby tu věc správně a objektivně charakterizoval, to nepovede k žádnému pokrytectví. Jakékoli skutečné trestání bych považoval za zbytečné, dokonce za škodlivé. To, na čem záleží, je vzbudit pocit o objektivní škodě, k níž došlo, a o

nutnosti tuto škodu zase napravit. A došlo-li ke ztrátě času tím, že bylo narušeno vyučování, tedy je nutné - nikoli za trest, ale aby se dohnalo zameškané - dohnat to někdy jindy než ve vyučovací době. Gesto trestání se nesmí vůbec vyskytnout. Musíme s naprostým klidem zařídit, aby byl znova zjednáán status quo, jako něco nezbytného.

A teď bych vám předložil otázku, která zasahuje už spíše do oblasti psychologie: Když se ve třídě vyskytnou, jak se říká, škodliví svatouškové, kteří se budou snažit nejrůznějšími způsoby stát se vašimi oblíbenci, kteří budou mít tu povahu, že budou za vámi chodit se vším možným a budou za vámi chodit pořád znova, - jak byste si chtěli vůči nim počínat?

61 Seminární hodiny a přednášky k učebnímu plánu Mohli byste si to samozřejmě ukrutně zjednodušit. Mohli byste říct: Nebudu se o ně prostě starat. - Pak se ale ta vlastnost obrátí jiným směrem u dětí, které jsou takto založeny. Vyvine se z nich, z těch přemrštěně hodných žáčků, něco, co bude pro třídu nepříznivé, - když se budete chovat pouze odmítavě. Je třeba přemýšlet, jak s nimi nejlépe zacházet v celém průběhu vyučování a výchovy.